

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ПРАЦЯХ ІДЕОЛОГІВ ОУН-УПА

Найбагатшим на різні концепції, погляди та ідеї був національно-державницький напрям української політичної думки, в основі якого лежав націоналізм.

Розглядаючи ідеї й аналізуючи праці представників цього напрямку насамперед треба згадати про Миколу Махновського (1873-1924 рр.) та його працю "Самостійна Україна". Для нас головне те, що "Самостійна Україна" М.Махновського була першим безкомпромісним радикальним документом української політичної свідомості, в якому декларувалася готовність силою боротися за відновлення втраченої державності та обґрунтовувалася на основі міжнародного права, треба розірвання союзу з царською Росією.

Головна теза, яку висуває М.Махновський, а те, що в кінці XIX ст. виникли явища, котрі були зворотними в історії людства. Це "збройні повстання зневолених націй проти націй гнобителів". На його думку, дані явища детерміновані об'єктивними законами розвитку людства, а саме тим, то "державна свідомість є головна умова існування націй, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин" [1.3-4].

Щодо проблеми виховання молоді в самостійній державі, то вони були сформульовані М.Махновським ще за часів існування "Братства тарасівців". Кожна нація і кожний народ повинен виховувати свою молодь на основі національних традицій й звичаїв. Вчити й удосконалювати рідну мову як один з чинників національного життя [2.64].

Значною мірою абсолютизував ряд положень у національно-державному напрямі української політичної думки відомий політичний публіцист, автор багатьох праць Дмитро Донцов (1883-1973 рр.).

Будучи далеко неординарною особою. Дмитро Донцов та його твори викликали значну розбіжність думок та оцінок не лише серед ворогів, а й однодумців. Так. Ю. Шевельов писав, що праці Д. Донцова "методом вогню й заліза" випалили великі хиби українського національного організму, водночас О. Назарук звинуватив Д. Донцова в плагиаті [3.184. 231]. У зв'язку з цим варто пильніше придивитися до самого Д. Донцова та його праць, тим більше, що він певною мірою полонив думки західноукраїнської молоді в 20-30-ті роки.

Д. Донцов пройшов значну духовну й політичну еволюцію - від лівого, ортодоксального марксистського соціалізму, до суб'єктивного ідеалізму, ірраціоналізму, волюнтаризму і навіть до містицизму в політичній філософії [5.67]. Дмитро Донцов був автором безлічі статей, ряду великих праць, серед яких виділимо "Підстави нашої політики". "Націоналізм". "Дух нашої давнини" та інших, написаних за океаном у повоєнний час. Їхніми провідними ідеями, що впроваджувалися в політично-освітницькій сфері, було, по-перше, рішення і заперечення "дотеперішньому нашому націоналізмові XIX століття, націоналізмові упадку або провансальству" [3.13]. Проти чого ж конкретно виступав Донцов? Проти провінціалізму українства. "Провінціями ж є нації, позбавлені державної самостійності, які не вміють або не хочуть завоювати її, здобути на шукання власної великої ідеї, власних шляхів... І український провансальзм добровільно став на цю платформу, ідентифікуючи свої зовнішньополітичні завдання з завданнями Росії" [3.84-85]. Д.Донцов намагався спрямувати енергію молодих українських людей в русло побудови власної незалежної держави. Провести виховний процес таким чином, щоб сформувати в українській молоді XX ст. ідеї і ідеали, побудовані на національних традиціях і настроях. Говорячи про традиції. Д. Донцов мав на увазі насамперед, що "провансальство" не прислуховується до "містичного голосу крові", у політиці виступає за федералізм [3.108].

Другим характерним моментом його творчості було намагання утвердити думку про переорієнтацію українства на Захід. Д.Донцов був упевнений, що європейські традиції, їх індивідуальність у мистецтві. допоможуть виховати українську молодь повноцінною і готовою до дії, до побудови власної незалежної держави. Коли читаєш історію Європи - читаєш історію її народів, читаєш історію Росії - "не бачимо нічого, окрім темної маси, що сліпо віддана своїм вождям, рухається нині в однім, завтра в другім напрямку" [6.20].

Світогляд української молоді, української нації, вважав Д. Донцов, має бути збудований (вихований) на "волі до життя без санкцій, без оправдання, без умотивування" і змістом, серцевиною повинна бути воля нації "до розросту. пориву наперед і підбою", до влади і панування. Лише потрібно зміцнювати й плекати ці пориви, що й було "першою і головною засадою" виховної ідеї Д. Донцова [5.228].

Аналізуючи праці Д. Донцова, погоджуємося з М. Сосновським, який вважав, що Д. Донцов "хотів почати новий етап у розвитку української політичної думки, разом з тим покласти основу під новий світогляд української молоді людини" [1.244]. Досі актуальні слова Д. Донцова: "України, якої прагнемо, ще немає, але ми можемо створити її в нашій душі" [7.41].

У творі Д. Донцова "Націоналізм" знаходимо захоплені рядки, якими він зображає духовний світ європейської, окцидентальної цивілізації і людини. Цю людину і цивілізацію він ще називає "фавстівською". Це культура здобутків життя, переможців, вічно неспокійних. Це устремління до високого, таємничо-прекрасного живе в них у усьому. В архітектурі, мабуть, воно втілюється найповніше як незбагнено-вперте

бажання збагнути, передати красу небесного. Це світ "вічної готики".

Щоб здобути собі майбутнє, бути гідним продовжувачем старих наших лицарських традицій, мусять українців назавжди вкарбувати у свою чуттєвість, свідомість ті прекрасні риси європейськості, які частково були нами втрачені в часи перебування під впливом Азії-Росії" [5,282].

Загалом, праця "Націоналізм випромінює почуття великої релігійної переконливості. Вона ніби постає з самих духовних традицій нашої непохитної давнини, відроджує її світовідчуття і культ лицарства. Написаний блискучим стилем, цей твір став чимось новим в українській культурі XX ст. Він перевернув українську психологію, ментальність, створивши нову, "донцовську" вже, людину. Людину, якій судилося пройти польські тюрми і катівні НК. перенести пекло війни, яку розпалили на нашій землі фашистська і комуністичний режими і вийти звідти підкореною, незламною.

"На диявола - хрест, на ворога - меч" - таке гасло надихало відтоді українців.

Таку саму лінію виховання проводить Д. Донцов в іншій фундаментальній праці "Підстави нашої політики" (Відень. 1921 р.). Українцям, стверджує він, на новому етапі національного відродження слід плекати, щоб вистояти в подальшому бутті в історії, традиції нашого глибокого християнства, західної, європейської культури і психології, чим, власне, і відрізняється докорінно Україна, від азіатської за своєю суттю. Росії. Д. Донцов так характеризує духовний світ московської людини: "Примітивізм цілого суспільного ідеалу нації, придавненість одиниці, нерозвиненість автономної моралі і правного почуття, необмежений культ маси - ось та генеральна ідея, що зробила з московського народу нарід рабів, орду, нездатну до відпору ніякій волі з гори; масу, що своїм числом представляє страшну небезпеку для акцидентального (західного) світу; масу, що протиставляє активності - хаос, людській енергії - енергію натури, яку вона навіть опанувати не вміє, організації - палку, приматові розуму і волі - покору й інстинкт, зложеності форм - московську безформність в усім, як в суспільстві, так і в товариському житті" [4.79].

Щоб протистояти цьому, слід опиратися на такі три глобальні принципи, які слід негайно впроваджувати в українське суспільство, на яких потрібно виховувати підрастаюче покоління. Українцям треба виробити в собі чітку політичну свідомість Нації, а не свідомість етнографічної маси. Їх повинна жити "воля творити Націю". і що охоплюватиме максимально більшу кількість її членів. Ідеєю політичної незалежності українці не мають жертвувати ні задля чого: чи то економічних вигод, чи соціальної рівності, чи космополітичних та інтернаціональних химер, чим нас пес відволікали і відволікають від насущного демократи і соціалісти. Всяка така "жертва" завжди закінчується одним: принцип - це перевага зовнішньої політики Нації над внутрішньою. Тобто, всі зусилля Нації, всі її духовні і соціальні сфери життя повинні бути спрямовані на досягнення тої політичної незалежності, на утвердження національної Правди в світі. Усе, що відволікає від цього, повинно залізною волею Нації відкидатися, знищуватися. У зовнішній політиці треба зрозуміти, що війни між народами - "це не вплив кабінетних інтриг, лише наростаючих конфліктів між народами, конфліктів, що виростають із стратегічного і географічного положення нації, набираючи в певні моменти вибухової сили". - зазначає Д. Донцов.

І третій принцип - принцип традиціоналізму. Усе, на чому ґрунтувалася внутрішня політика і культура української Нації, повинно мати глибокі коріння, в історії і духовності нашого краю. Не "современні огні", як застерігав ще Т.Шевченко, а "Правда прадідів великих" повинна світити нам у творенні теперішньої і в майбутньої історії і національної величі. Не новомодні "соціалізми", "комунізми", "матеріалізми", "літералізми". "анархізми" й інші "ізми", з їх обездуховленням, затуманенням людини, з їх плеканням плебейських, тваринних інстинктів і злоби. Не розшарпана, здеградована від впливів індустріальної цивілізації і її нерозривних "джазів" людина - маленьке і жалюгідне "доповнення" дло технічного "прогресу". А цілісна, перейнята глибокою вірою і духом героїзму, вихована на культурі величного, краси і гармонії. Людини нашого старого Середньовіччя [4.85].

Д. Донцов чудово розумів і постійно доводив своїм опонентам, що історія твориться, в ній досягають успіху не гарними гаслами і програмами, не прекрасними теоріями і проектами, а плеканням, вихованням і ґартуванням справжнього сильного характеру в народі. "Єдине, що є на потребу" назвав він свою статтю 1930 р., присвячену проблемі виховання характеру в молодого покоління. У ній є такі слова: "Твердо йти своєю дорогою може тільки нація людей великих характерів. Суспільність безхарактерна, навіть при чужій допомозі, не створить нічого. Завши перекидатиметься від захвату до розпачу, тратити голову по перших невдачах переоцінюватиме силу перешкоди, а не довірять власній, хоч би й як "свідома" була свого ідеалу... Великі речі стоять у сім світі твердими характерами, бо й світ сей не є м"який"[9.114]

Якісно нові люди мають бути підготовлені і сформовані для піднесення українського руху: "Це мусить бути фанатики нової правди з широким розмахом думки, з грандіозними напрямними, люди великого формату, з тими "твердими руками", що формують нації і держави, з тим "орлім оком", яке в далекім майбутні» накреслює Богом проложені шляхи" [9,119].

Надзвичайно цікавою, щодо проблем виховання молоді, є праця Г.Ващенко "Виховання волі і характеру" У розділі "Педагогіка" знаходимо засади психолого-педагогічної діяльності, якими мали керуватися в майбутній незалежній Україні.

Г.Ващенко вважає, що в педагогічній діяльності вихідною точкою і кінцевою її мстою є певний виховний ідеал. Бо педагоги, які не мають чітко визначеного ідеалу, виконуючи навчальні програми, не думають проте, які психічні і фізичні риси виробляються в їхніх учнів. Справжній педагог, на думку автора, неодмінно мусим мати чітко усвідомлений вихідний ідеал, який він і реалізує в процесі систематичної довготривалої праці [8.109].

Г. Ващенко не схвалює принцип вільного виховання (Руссо, Плен Кей, Лев Толстой). Він полягає в тому, що кожна людина маючи свої індивідуальні особливості, повинна вільно розвиватися відповідно до своєї природи. Коли ж педагог наперед ставить собі завдання виховати в учнів певні риси психіки, то він робить насильство над дитиною і калічить її. Учений стверджує, що така теорія заперечує саму можливість виховання, зводячи його до саморозвитку дитини і ставлячи педагога в роль стороннього спостерігача. Крім того, не слід забувати, що не все природне прекрасне, як твердить Руссо. Людина з народженням, крім добрих і здорових нахилів одержує багато нахилів нездорових. Не слід забувати впливу оточення, родини, знайомих, на вулиці [8.110]. Впливи ці можуть бути позитивні і негативні. Отже, до того моменту, поки педагог приступить до виховання дитини, вона вже має більш-менш чітко визначені особисті властивості різної вартості. З другого боку, дитина занадто слабка в особистісному плані, щоб вона могла існувати і розвиватися без догляду й опіки старших. Коли педагог відмовляється від керівництва, то його заміняють інші, їх вплив буде здебільшого випадковим, а часто шкідливим. Г. Ващенко не визнає й системи авторитарного виховання (спартанське виховання, радянське виховання). У таких системах виховний ідеал подається згори. Педагог має приймати і готовому вигляді, і відповідно організовувати педагогічний процес, не зважаючи на природні нахили дитини. Така виховна система виключає будь-яку творчість педагога, ігнорує природні властивості і нахили учні обертаючи його в знаряддя чужої волі [8.123].

Отже, робить висновок автор, вихователь має рахуватися з природними індивідуальними властивостям вихованця і реалізувати в ньому виховний ідеал, розвиваючи водночас кращі позитивні риси його вдачі і поступово й обережно позбуваючись рис негативних.

Значно складнішим є питання про те, хто виробляє виховний ідеал. Автор не може виправдати тоталітарних систем виховання, коли виховний ідеал у готовому вигляді дається педагогові згори, бо тоді фактично ліквідується педагогічна творчість і виховання обертається в ремесло. А проте було б неправильним і навіть небезпечним, коли б кожний педагог сам на свою відповідальність виробляв виховний ідеал. Це була і анархія в одній з найважливіших дільниць культурного й політичного життя народу, що може призвести до повного розкладу його. Тому, розв'язуючи питання — про роль педагога у виробленні виховного ідеалу, треба з одного боку, забезпечити інтереси нації, а з другого, не ставити педагога в роль ремісника-вихованця за вказівками згори [8.123].

Тому автор вважає, що розв'язати цю проблему можна таким чином:

1. Виховний ідеал має бути досить широким. Він повинен визначити лише основні напрями формуванні особистості вихованця. Такий ідеал, з одного боку, дає можливість виховувати дитину, ні насилуючи її природи, а з другого бок. — не позбавляючи, педагога можливостей для творчої праці.

2. Виховний ідеал виробляється за активною участю можливої більшості педагогів, як будівники культурного життя свого народу. Формою цієї участі можуть бути педагогічні конференції, виступи і органах державного керування, публікації в пресі. Такий спосіб вироблення національного ідеалу позбавить його односторонності й гарантує творчу активність.

3. За педагогічну роботу мають братися лише ті, хто поділяє загальний напрям освітньо-виховної політики свого народу. Ті, хто цього напрямку не поділяють, мусять чесно і одверто боротися за свої педагогічні погляди, а по проводити їх потай від громадської думки [8.130].

Крім гою, будь-який виховний ідеал включає в себе елементи загально-людські і національні. Поряд і наявністю згаданого виховного ідеалу у виховній діяльності велике значення має знання психології дитини. Г.Ващенко стверджує, що педагог повинен ґрунтовно знати загальну психологію і психологію дитини. Важливу роль, ш думку Г.Ващенка, відіграє виховний вплив церкви і християнства взагалі [8.133]. Ващенко вбачав нерозривну єдність педагога і пастиря у виховному процесі.

Оскільки він вважається світовим авторитетом в галузі педагогіки, то його думки, погляди та ідеї є досить цікавими та вартують окремого докладного висвітлення. У своїй праці вчений зачіпає різноманітні питання даної галузі. Основні тези твору найкраще характеризують ті засади, якими керувалися ОУН і УПА у своїй ідейно-виховній діяльності, і саме його "виховний ідеал" мав лягти в основу освітньо-виховної системи майбутньої незалежної Української держави.

У 20-ті роки заявляють про себе "професійні" ідеологи націоналізму, активні учасники руху. Це: Микола Сіборський (автор знаменитої "Націократії!". 1935 р.), Юліан Вассиян, Дмитро Андрієвський, Володимир Мартинець, Осип Бойчук та інші. Їхні твори - це література, на якій виховувалося покоління 20-30-х років. Дещо пізніше націоналістичну ідею розвиває Степан Ленкавський - автор "Декалогу" - "Десять заповідей українського націоналіста".

"Я дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарського полону і поставив на Грані двох світів творити нове життя".

1. Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї
2. Не дозволиш нікому сплямити слави ні чести Твоєї нації.
3. Пам'ятай про великі дні наших змагань.
4. Будь гордий з того, що Ти є спадкоємцем боротьби за славу Володимирового Тризуба.
5. Пімстиш смерть Великих Лицарів.
6. Про славу не говори з ким можна, тільки з ким треба
7. Не зважаєшся виконати найнебезпечнішого чину, якщо цього вимагатиме добро справи.
8. Безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоєї Нації.
9. Ані просьби, ані грозьби, ні тортури, ні смерть не приневолять Тебе зрадити тайни.

10. Змагатимеш до поширення сили багатства й простору Української Держави" [10,26]

Уважно ознайомившись з цією ідеологічною святинєю націоналізму, можна уявити те моральне обличчя молодого українського революціонера-підпільника, віра і жертвність якого у свій час здивувала світ. "Декалог" кожен член ОУН знав напам'ять, згідно з цими заповідями він діяв у житті.

Степан Ленкавський своїм "Декалогом" показує, що християнство - невід'ємний компонент формування особистості молодих українців. Він зумів на основі християнської моралі накласти сучасні елементи виховного процесу. Більше того, своїм твором йому вдалося поєднати виховний процес з традиціоналізмом про який згадував Д. Донцов. На думку С. Ленкавського. весь виховний процес повинен був ґрунтуватися на величезній духовній та історичній спадщині українського народу.

Щодо ідей, які потрібно впроваджувати у виховний процес української молоді, висловився у своїх творах ще один ідеолог ОУН-УПА Степан Бандера. Так у його статті "До засад нашої визвольної політики" читаємо: "Основні правди наших ідей коріняться в українській духовності, сформованій та утвердженій впродовж цілого історичного розвитку, духовності, яка гармонізує з найкращими досягненнями розвитку вселюдської духовної і суспільно-політичної культури та поступу. Цими українськими правдами...є:

- Ідея волі, самобутності та свободного розвитку народів...
- Ідея гідності її пошанування людини. її вільного розвитку, власної ініціативи, творчого та достойного самовключення в гармонійний уклад збірного національного її суспільного життя...
- Ідея соціальної справедливості на ділі...
- Ідея рівності та братерства всіх людей в народі...
- Ідея толерантності супроти чужих і відмінних культурних та соціальних вартостей і систем, поряд із прив'язанням до свого та плеканням своїх вартостей...
- Ідея свободи релігії, сумління, думки, слова, вільної культурної і мистецької творчості...
- Віра в людину. її шляхетні позитивні прикмети й пориви. її суспільницький інстинкт, плекання і піднесення тих добрих сторін людської природи...
- "Ідея природної гармонії, рівноваги і співгри поміж духовними й матеріальними елементами в житті і розвитку людства" [11.103].

Література:

1. *Міхновський М.* Самостійна Україна.- Київ-Львів.- 1991.- С.3-4.
2. *Остудім В.* Міхновський - замовчуваний діяч національного відродження // Республіканець.- 1991 - №2.- С.64.
3. *Сосновський А.* Дмитро Донцов. Політичний портрет. З історії розвитку ідеології українського націоналізму - Нью-Йорк- Торонто.- 1974- С 184-23 І.
4. *Винниченко В.* Заповіт борцям за визволення- К.- 1991.- 128 с
5. *Донцов Д.* Націоналізм.-Торонто.- 1066-С. 1 3-228.
6. *Донцов Д.* Підстави нашої політики.-Відень.- 1921.- С.20.
7. *Донцов Д.* Історія розвитку- української національної ідеї.- К.,- 1991.- С.41.
8. *Ващенко Г.* Виховання волі та характеру- Лондон.- 1952.- С. 109.
9. *Донцов Д.* Єдине, що є на потребу.- // ЛІНЗ- 1930,- №4.- С 1 12-1 1 9.
10. ЦДА ВОВУ.-Ф.3833.-Оп.1.-Од.зб.36.
11. *Мірчук П.* Степан Бандера символ революційної безкомпромісовості.- Хмельницький-Поділля, 1992.- 144 с